

FOR INKLUDERING OG MANGFOLD

Handlingsplan
mot
diskriminering av homofile,
lesbiske og bifile
2008 - 2011

BERGEN KOMMUNE

Forord

Byrådet har utarbeidet en handlingsplan mot diskriminering av homofile, lesbiske og bifile.

Bystyret behandlet planen i møte 15. oktober 2007 i sak 223-07 og sluttet seg til byrådets innstilling med noen endringer og tilføyelser. Disse er innarbeidet i tiltakslisten og bystyrets og komiteenes behandling fremkommer i sin helhet fra side 48.

Arbeidet med handlingsplanen baserer seg på det forrige byrdets visjoner i ”7 steg frem for Bergen” og følgende overordnede mål: *”Bergen skal ha gode levekår for alle byens innbyggere – en bedre omsorgsby for fremtiden.”*

Byrådet har lagt vekt på at handlingsplanen skal være konkret og handlingsorientert og har valgt å ha særlig fokus på tjenesteområdene oppvekst, helse og kultur.

Bergen kommune er byens største arbeidsgiver og skal fremme likestilling, mangfold og inkluderende holdninger i sin arbeidsgiverpolitikk. Arbeidsplassen er en viktig arena og byrådet ser det som viktig at det også for kommunen som arbeidsgiver settes søkelys på homofiles og lesbiskes situasjon.

Byrådets ønske er at handlingsplanen skal være et konkret bidrag i arbeidet med å bedre livsvilkårene for homofile, lesbiske og bifile og til å bekjempe diskriminering og fremme likestilling uavhengig av blant annet kjønn, etnisitet, funksjonshemming, seksuell orientering og alder.

Bergen, februar 2008

Monica Mæland
Byrådsleder

Innhold

1	Innledning	4
2	Målgruppe	6
2.1	Organisasjoner - frivillig sektor	8
3	Bergen kommune som arbeidsgiver - utfordringer og tiltak	13
4	Bergen kommunes tjenester - utfordringer og tiltak	16
4.1	Oppvekstfeltet	16
4.1.1	Barnehagene	16
4.1.2	Grunnskolen	18
4.2	Helse- og omsorgsfeltet	21
4.2.1	Byrådsavdeling for helse og omsorg	21
4.2.2	Helsestasjoner og skolehelsetjeneste	22
	- Helsestasjonstjenesten	23
	- Skolehelsetjenesten	23
	- Helsestasjon for ungdom	24
4.2.3	Helsevern	25
	- LHB-personers helse	25
	- Smittevern	26
4.2.4	Rus og helse	27
4.2.5	Legevakten	28
4.2.6	Barnevernet	29
4.2.7	Utekontakten	30
4.2.8	Mottaks og kompetansesenter for innvandrere og flyktninger	31
4.2.9	Sosialtjenesten	32
4.2.10	Psykisk helse	32
4.2.11	Aldersinstitusjoner og hjemmebaserte tjenester	34
4.3	Kultur- og idrettsfeltet	35
4.4	Informasjon	37
5	Statlig sektor	38
6	Samlet oversikt over tiltak- tiltaksplan	39
	Vedlegg: Komiteenes og bystyrets behandling	48

I. Innledning

Barne- og likestillingsdepartementet har i november 2006 henvendt seg til 13 bykommuner med oppfordring om å utarbeide egne handlingsplaner for å bedre levekårene for lesbiske, homofile og bifile. Regjeringen ønsker å øke innsatsen for å sikre lesbiske og homofiles rettigheter, støtte homofile og lesbiske i å leve åpent og aktivt motarbeide diskriminering.

Lokalt har LLH Bergen og Hordaland og SkUB vært sentrale aktører for å få realisert en slik handlingsplan.

I St.meld. nr. 25 (2000-2001) *Levekår og livskvalitet for lesbiske og homofile* pekes det på at vi de siste tiår har opplevd store forandringer mht samfunnets syn på homofile og lesbiske. Et større mangfold når det gjelder familiemønster og samliv generelt gjør det i dag lettere å leve som homofil og lesbisk.

1.1.2006 ble det etablert et likestillings- og diskrimineringsombud www.ldo.no som skal bekjempe diskriminering og fremme likestilling uavhengig av blant annet kjønn, etnisitet, funksjonshemming, seksuell orientering og alder. Ombudet skal være en pådriver i arbeidet mot diskriminering av homofile og lesbiske.

Basert på byrådets visjoner i ”7 steg frem for Bergen” er det for arbeidet med **Handlingsplan mot diskriminering av homofile, lesbiske og bifile – for inkludering og mangfold**, lagt til grunn følgende overordnede mål: *”Bergen skal ha gode levekår for alle byens innbyggere – en bedre omsorgsby for fremtiden.”*

Byrådet har lagt vekt på at handlingsplanen skal være konkret og handlingsorientert og har valgt å ha særlig fokus på tjenestoområdene oppvekst, helse og kultur (kapittel 4.1, 4.2 og 4.3).

I forbindelse med bystyrets behandling av handlingsplanen i møte 15. oktober 2007 ble det vedtatt iverksatt flere tiltak enn de som byrådet fremmet i sin innstilling. Disse er innarbeidet i tiltakslisten, delvis som nye tiltakspunkt og delvis som utvidelse av eksisterende tiltakspunkt. Bystyrets

og komiteenes behandling av handlingsplanen følger som eget vedlegg fra side 48.

I kapittel 2 gis en presentasjon av handlingsplanens målgruppe (kapittel 2) og en oversikt over ulike aktører i frivillig sektor (kapittel 2.1). Når begrepet ”interesseorganisasjoner” benyttes menes organisasjoner som LLH Bergen og Hordaland (LLH BGH) og Skeiv Ungdom Bergen (SkUB).

Bergen kommune er byens største arbeidsgiver og skal fremme likestilling, mangfold og inkluderende holdninger i sin arbeidsgiverpolitikk. Arbeidsplassen er en viktig arena og byrådet ser det som viktig at det også for kommunen som arbeidsgiver settes søkelys på homofiles og lesbiskes situasjon (kapittel 3).

En samlet presentasjon av planens tiltak inkl. tiltaksplan følger i kapittel 6.

2. Målgruppe

Ofte benyttes kun benevnelsen *homofile* om personer som kjenner seg emosjonelt og seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn. En slik benevnelse kan imidlertid bidra til å usynliggjøre lesbiske kvinner. I handlingsplanen har en derfor valgt å benytte begrepene homofil om menn og lesbisk om kvinner.

Handlingsplanen gjelder både lesbiske, homofile og bifile og en har derfor valgt å bruke samlebegrepet LHB gjennomgående i handlingsplanen.

Videre er det i handlingsplanen valgt å benytte benevnelsen homofil/ lesbisk *orientering* fremfor legning idet nyere forskning viser klart at det er en glidende overgang mellom homofili og heterofili.

Handlingsplanen vil også kunne gjelde for andre seksuelle minoriteter som ikke er problematisert her, så langt det passer.

I NOVA-rapporten fra 1999 om levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn, fremkommer det at homofile og lesbiske har gode materielle levekår. Dette gjelder bl.a. utdanningsnivå, inntekt, deltakelse i kultur- og fritidsaktiviteter og sosiale nettverk. Mange homofile og lesbiske gir uttrykk for å ha høy livskvalitet.

LHB-personer er en ressurs som representerer et mangfold i et pluralistisk samfunn.

All forskning viser at det har skjedd en bedring i livssituasjonen for homofile og lesbiske de siste tiår. Samtidig viser både NOVA-undersøkelsen og andre undersøkelser i Norge og øvrige nordiske land¹ at enkelte grupper, og da særlig unge, har det vanskeligere enn samme gruppe i den generelle befolkning.

Homofile og lesbiske som lever skjult er mer plaget av psykiske lidelser enn åpne homofile og lesbiske, og minoriteten blant homofile og lesbiske som har rusproblemer er betydelig større enn i befolkningen generelt.

¹Det svenske folkehelseinstituttets undersøkelse av 2005: Homosexuellas, bisexuellas och transpersoners hälsosituasjon og av 2006: Hälsa på lika villkor?

Unge og identitetsutvikling

Ungdomstiden er en periode som har mye å si for identitetsutviklingen og kan oppleves som vanskelig for mange. Ungdom som forelsker seg i personer av samme kjønn har et tilleggsproblem som for mange av dem kan være vanskelig å forholde seg til.

NOVA-undersøkelsen viser at mange unge homofile og lesbiske har problemer. En relativt stor del av dem har hatt selvmordstanker eller har prøvd å ta sitt liv² og flere har psykiske plager sammenlignet med unge mennesker i befolkningen. Hver tredje unge homofile og lesbiske i aldersgruppen 16-24 år oppgir dessuten å være noe urolig for vold, trusler og trakassering – såkalt hatkriminalitet - som følge av at de er synlige i det offentlige rom.

LHB-personer med innvandrerbakgrunn

NOVA-pilotundersøkelsen ”Lesbiske og homofile med innvandrerbakgrunn” fra 2003 peker på at homofile og lesbiske innvandrere som blir utstøtt av sin familie i større grad velger å isolere seg fremfor å søke støtte i det homofile miljø, noe som er vanlig blant ”etnisk norske” homofile i samme situasjon.

Pilotundersøkelsen viser også at det ser ut til å være en høyere frekvens av psykiske problemer og selvmordsforsøk i denne gruppen.

Samtidig gir undersøkelsen indikasjoner på at det ikke er grunnlag for å skille ut spesielle risikogrupper blant lesbiske og homofile innvandrere etter religiøs/kulturell tilhørighet.

Unge homofile og lesbiske med innvandrerbakgrunn oppgir at de har opplevd ”komme-ut” fasen som særlig belastende³. Mange oppgir også å ha opplevd rasistiske holdninger og diskriminering i det norske homomiljøet.

²NOVA-undersøkelsen viser at for aldersgruppen 16-24 år er tallene 27 % av mennene og 25 % av kvinnene. Selvmordsforsøk skjer altså ofte blant unge homofile og lesbiske i NOVA-utvalget.

³Rapporten Homofil ungdom med innvandrerbakgrunn av Skivik, Eide og Dammen Nikolaisen, 2003

Lesbiske og homofile som foreldre

NOVA-undersøkelsen viser at en av ti (13 prosent blant kvinnene og 8 prosent blant mennene) har egne barn. Langt flere eldre enn yngre oppgir at de har egne barn. En av tre yngre homofile og lesbiske opplyser at de ønsker å få barn i fremtiden.

Det er derfor viktig at barnehager, grunnskoler, kulturskolen, helsestasjoner, barnevern osv. innehar kunnskap om denne type familier slik at en kan møte barn og foreldre på en innsiktsfull måte.

2.1 ORGANISASJONER – FRIVILLIG SEKTOR

I Frivillighetsmeldingen for Bergen ”La de tusen blomster blomstre” (bsak 216-06) satte byrådet fokus på betydningen av frivilligheten i Bergen.

Frivillige organisasjoner er viktige samfunnsaktører som ofte er pådrivere og i forkant av samfunnsutviklingen på en rekke områder.

Bergen kommune skal fremstå som en åpen og lyttende samtalepart i sin dialog med det frivillige organisasjonsliv og vil invitere frivillige organisasjoner til å være høringsinstanser i plansaker og utredninger som er aktuelle og relevante for organisasjonene.

Det er også nedsatt en arbeidsgruppe som bl.a. skal se på:

- a) Samordning av enkelte søknadsprosedyrer.
- b) Opprettelse av samtalefora med frivillige organisasjoner.
- c) Oppdeling av de kommunale tilskuddene i henholdsvis midlertidige og faste tilskudd etter mal fra kulturkapitlet i statsbudsjettet.
- d) Mulig støttetiltak for frivillig sektor og dets arbeid utover de rene økonomiske tilskudd

Her følger en oversikt over frivillig sektor/organisasjoner i Bergen på handlingsplanens område:

LLH - Bergen og Hordaland www.llh.no

LLH - Bergen og Hordaland er et fylkeslag under LLH (Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring). Fylkeslaget skal delta i samfunnsdebatten ved å sette homopolitiske tema på dagsorden og arbeide for politisk gjennomslag for saker som er viktige for lesbiske,

homofile og bifile i fylket. Videre skal det også arbeide for å skape trygge og gode møteplasser for lesbiske, homofile og bifile i Hordaland. LLH BHG er lokalisert i Bergen hvor hoveddelen av medlemmene er bosatt.

LLH – Bergen og Hordaland driver en rekke aktiviteter herunder: Sapfonia (kor), telefonvaktgruppe, Skeiv Verden, Skeiv filmklubb og Informasjonsutvalget ”Viomoss” (som bl.a. reiser rundt på ungdomsskoler, videregående skoler og høyskoler og universitet og informerer om homofili).

LLH – Bergen og Hordaland har for 2007 mottatt kr. 150.000 i tilskudd fra Bergen kommune. Koret Sapfonia har mottatt kr. 2000 i driftsstøtte.

Videre har LLH mottatt kr. 50.000 i prosjektmidler fra Barne- og likestillingsdepartementet til arbeid i kommuner utenom Bergen.

LLHs telefonvaktgruppe

Telefonvaktjenesten er et lavterskeltilbud som er tilgjengelig for LHB-personer i Bergen og Hordaland. Telefonen er betjent hver onsdag kl 19:00 til 21:00 og finansieres gjennom LLH BGHs ordinære driftsbudsjett.

Skeiv Ungdom Bergen – SkUB www.skeivungdom.no

Skeiv Ungdom er ungdomsorganisasjonen til Landsforening for lesbisk og homofil frigjøring (LLH) for de som er 30 år eller yngre og jobber for hvert enkelt menneskes frihet til å være seg selv uavhengig av kjønnsidentitet og seksualitet. Forholdet til LLH som moderorganisasjon er formalisert gjennom en samarbeidsavtale.

Skeiv Ungdom Bergen (SkUB) ble etablert i 2005 og driver ulike aktiviteter herunder informasjonsarbeid rettet mot skoler, konfirmasjonsundervisning, helsesøstre (Viomoss), Faddergruppe, foruten ulike sosiale aktiviteter for medlemmene.

SkUB har mottatt kr. 75.000 i tilskudd fra Bergen kommune for 2007.

Skeiv Verden

Er en nyetablert undergruppe i LLH – Bergen og Hordaland fra mars 2007 og arbeider med dobbeltdiskriminering av personer som er både homofile/lesbiske og innvandrere.

UgleZ <http://uglez.blogspirit.com/>

UgleZ er en studentorganisasjon, et sosialt forum og et møtested for homofile, lesbiske, bifile og transpersoner ved Universitet og høyskolene i Bergen, med det ideelle formål å øke trivsel og sosialt samvær for målgruppen.

UgleZ har mottatt aktivitetstilskudd tom 2006.

Bergen Beans www.bergenbeans.com

Bergen Beans ble opprettet i 2003 og er Bergens eneste idrettslag for homofile og lesbiske. Idrettslaget har primært en sosial profil og tilbyr følgende aktiviteter: håndball, fotball og volleyball.

Bergen Beans har mottatt kr. 20.000 i husleierefusjon for leie av lokaler i Grieghallen i 2006 fra Bergen kommune.

Kulturarrangement:

Skeiv filmklubb

Skeiv filmklubb er også en nyetablert undergruppe i LLH – Bergen og Hordaland.

Gay Event Bergen www.eventbergen.no

Gay Event Bergen ønsker gjennom ulike arrangement å berike byens kulturliv og har som mål å skape et godt miljø mennesker imellom uavhengig av om de er homofile, lesbiske, bifile eller heterofile.

Gay Event Bergen har mottatt kr. 20.000 i prosjektmidler fra Bergen kommune til sin Vinterfestival i 2007.

Bergen Pride www.bergengaypride.com

Bergen Pride Organization (BPO) er en frivillig organisasjon som gjennom kulturelle og sosiale aktiviteter vil prøve å gjøre Bergen til en mer attraktiv

by for homofile. Organisasjonen har eierskap og driftsansvar for den årlige festivalen Bergen Pride.

Bergen Pride har mottatt kr. 30.000 i prosjektmidler fra Bergen kommune til Bergen Pride i 2007, samt kr 10.000 i støtte til nettavis.

Helseutvalget for homofile – www.helseutvalget.no

Helseutvalget for homofile er et landsdekkende tilbud som mottar statstilskudd for å bedre LHB-personers helse og levekår.

Homofiles ungdomstelefon (HUT) – www.ungdomstelefonen.no

HUT er Skeiv Ungdoms landsdekkende telefontjeneste (81 000 277) og er et lavterskeltilbud som er lett tilgjengelig for unge som trenger noen å snakke med om forelskelse, seksualitet, kjønn og identitet, aktivitetstilbud og sikrere sex.

Ungdomstelefonen finansieres av Sosial- og helsedirektoratet. Det er særlig aldersgruppen 13-16 som benytter seg av tilbudet.

Informasjon:

BLIKK

BLIKK er Norges eneste landsdekkende magasin for homofile, lesbiske og bifile lesere. Siden 2004 har BLIKK også hatt en nettversjon www.blikk.no, som gjør det mulig å være dagsaktuelle og nå ut til et bredere publikum.

Skråskrift

Utgis av LLH – Bergen og Hordaland som det eneste bladet rettet mot LHB-personer i Bergen. Har fokus på politiske og samfunnsmessige debatter som angår LHB personers rettigheter og levekår. Brukes i LLHs infoarbeid og distribueres til ulike møtesteder for LHB personer.

Gaysir.no

Gaysir.no er et av Norges mest populære nettsteder med nærmere 50 000 besøkende hver uke. Gaysir produserer daglig nyheter som retter seg mot et skeivt publikum og har landets største nettsamfunn for homofile, les-

biske, bifile med over 33.000 aktive profiler. Det er gratis og aldersgrensen er 16 år.

Homobergen.no

Nettavis for hva som foregår i og rundt det skeive miljøet i Bergen. Her skal det ifølge nettavisen finnes oppdatert informasjon om alle organisasjoner, utesteder og happenings som retter seg mot byens homofile miljø.

Bergengaypride.com

Bergengaypride.com er en egen skeiv nettavis for Vestlandet drevet av Bergen Pride Organization (BPO).

3. Bergen kommune som arbeidsgiver – utfordringer og tiltak

Det er etter arbeidsmiljøloven § 13-1 forbudt å diskriminere folk i arbeidslivet på grunn av seksuell orientering. Trakassering og instruks om å diskriminere personer av samme grunn anses som diskriminering (§ 13-21 (2)).

Bergen kommune har ikke gjort egne undersøkelser som viser hvordan situasjonen oppleves for lesbiske, homofile eller bifile arbeidstakere.

Av en undersøkelse NOVA har utført på oppdrag for LO fremgår det at lesbiske, bifile og homofile flest er åpne om sin seksuelle orientering, og at de ikke blir diskriminert på arbeidsplassen⁴. Sammenliknet med heterofile kvinner og menn er det imidlertid et større mindretall som oppgir å bli mobbet og trakassert.

Nesten fire av ti lesbiske og homofile i undersøkelsen skjuler sin seksuelle orientering helt eller delvis på arbeidsplassen. Blant de som aktivt skjuler sin egen orientering, tilkjenner mange at de er engstelige for at sjefer eller arbeidskolleger ikke tolererer homofili. Tallene i NOVAs undersøkelse er ikke representative, men kan gi en pekepinn på omfanget av diskriminering av homofile og lesbiske i arbeidslivet.

Ifølge undersøkelsen er den vanligste formen for diskriminering og trakassering av lesbiske og homofile på norske arbeidsplasser å bli holdt utenfor fellesskapet eller å oppleve nedsettende og latterliggjørende omtale av lesbiske og homofile i sin alminnelighet. Diskriminering, manglende åpenhet og dårlig sosial støtte kan være en helserisiko for lesbiske og homofile arbeidstakere.

Utfordringer for Bergen kommune som arbeidsgiver:

Kunnskap og holdninger

Bergen kommune er en stor arbeidsgiver med omlag 15.000 ansatte som utfører mer enn 11.500 årsverk. I følge Arbeidsgiverpolitisk plattform (byrådet 22.09.04), skal Bergen kommune fremme likestilling, mangfold og

⁴ Lesbiske og homofile arbeidstakere – en pilotundersøkelse, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) skriftserie 3/05.

inkluderende holdninger i arbeidsgiverpolitikken.

Det er et mål at arbeidskulturen i Bergen kommune skal preges av respekt for ulikhet. Arbeidstakere skal behandles likeverdig uavhengig av seksuell orientering.

Hensynet til brukerne og tjenestene må likevel stå i fokus. Ansattes uttrykk og atferd må tilpasses dette.

Avtaleverk og reglementer

Det er viktig at avtaleverk, reglementer og praksis ikke medfører direkte eller indirekte diskriminering på arbeidsgiverområdet. Kommunen / partene må ha søkelys på ulike diskrimineringsgrunnlag, herunder også seksuell orientering, når reglementer og avtaler utformes, revideres og praktiseres.

Tiltak:

- Bergen kommune vil foreslå at det gjennomføres et forsknings- og utviklingsprosjekt (FoU) i regi av KS eller Program for storbyrettet forskning, for å fremskaffe bedre kunnskap om LHB-personers situasjon som arbeidstakere i norske kommuner. Slik kunnskap vil kunne legges til grunn for målrettede tiltak og evaluering av utvikling på området.

- Ledere i Bergen kommune skal oppfordres til aktivt å medvirke til at LHB-arbeidstakere kan være åpne på arbeidsplassen, og bidra til at åpne LHB-arbeidstakere synliggjøres som en naturlig del av mangfoldet i kommunen. Disse arbeidstakerne skal kunne være åpne uten å frykte diskriminering eller trakassering. Det skal gjennomføres kompetanseheving for ledere, tillitsvalgte og verneombud når det gjelder situasjonen for LHB-arbeidstakere.

- Bergen kommune vil bruke HMS-arbeidet aktivt til å fokusere på trivsel og mangfold på arbeidsplassen, og inkludering av alle arbeidstakere.

- Bergen kommune vil kvalitetssikre at Personal- og arbeidsreglement for Bergen kommune ikke virker diskriminerende med utgangspunkt i seksuell orientering.

- I kommunens arbeid med etiske spørsmål skal det være fokus på mangfold og respekt for ulikhet, herunder seksuell orientering. Dette skal også gjenspeile seg i Bergen kommunes etiske retningslinjer.
- Bergen kommune vil ta opp med KS at det må være søkelys på LHB-personers situasjon i sentralt arbeidsgiverarbeid.

4. Bergen kommunes tjenester - utfordringer og tiltak

4.1 OPPVEKSTFELTET

Bergen kommune har ansvaret for kommunale barnehager samt grunnskolene i Bergen. I tillegg samarbeider kommunen med store deler av de frivillige organisasjonene både gjennom idrettsetaten, og ved driftstilskuddsordningene til frivillige kultur- og fritidsorganisasjoner for barn og unge.

Kommunen har ingen instruksjonsmyndighet overfor frivillige organisasjoner en samarbeider med, men har en grunnleggende holdning der en vektlegger at frivillige organisasjoner skal være inkluderende og ikke diskriminerende enten det gjelder hudfarge, seksuell orientering, kjønnsuttrykk eller på andre aktuelle områder.

Idretten er også opptatt av dette, og Norges Idrettsforbund og Olympiske komité, Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring i Norge og Norsk Folkehjelp starter i disse dager et historisk samarbeidsprosjekt mot homohets og homofobi. Mer informasjon om dette finnes på <http://www.idrett.no>

4.1.1 Barnehagene

Barnehageloven

Barnehagen skal ta hensyn til barnas alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur.

(Barnehageloven § 2 Barnehagens innhold)

Personalet i barnehagen har ansvar for at alle barn, uansett funksjonsnivå, alder, kjønn og familiebakgrunn skal få oppleve at de selv og alle andre i gruppen er viktige for fellesskapet. Barnehagen skal være et sted der forskjellige individer og forskjellige kulturelle ytringer møtes i respekt for ulikhetene. At barn møter noe som er forskjellig fra deres eget, gir dem muligheter for å utvikle en positiv nysgjerrighet overfor menneskers og kulturers likheter og ulikheter.

Barnehagens innhold må formidles på en måte som gjør at ulike barn kan ta del på ulike måter, ut fra egne interesser, kompetanser og utviklingsnivå.

Loven vektlegger et barnesyn hvor barnehagene skal være en kulturarena der barn er medskapere av egen kultur.

Rammeplan for barnehagen:

Første august 2006 ble ny rammeplan for barnehagene iverksatt. Den nye rammeplanen er opptatt av at barnehagene skal reflektere og respektere mangfoldet som er representert i barnehagen. Rammeplanen sier blant annet at "den etiske veiledning barnehagen gir barn, må ta hensyn til barnets forutsetninger og det enkelte hjemms kulturelle og religiøse eller verdimeslige tilknytning". Videre legger planen vekt på å formidle toleranse og likeverd.

Planen understreker barns rett til medvirkning og barnehagens plikt til å ta hensyn til hvert enkelt barns forutsetninger og behov. Det er formulert tydeligere krav til personalet i barnehagen.

Barnehageplan for Bergen 2005 – 2010

Bergen kommunes visjon "*Et mangfoldig barnehage tilbud av høy kvalitet for alle barn i alle barnehager*" slås fast i barnehageplanen for Bergen.

Kvalitetsaspektet i visjonen synliggjøres gjennom kvalitetssikrings- og kompetansehevings-plan behandlet i bystyremøte 30.05.05 sak 122-05. Bergen kommune tar i denne planen opp i seg de grunnleggende verdiene som ligger i ny rammeplan for barnehagen og ny Lov om barnehager, og fokuserer på implementering av disse.

Bergen legger i tråd med barnehageloven, vekt på at det er viktig at barnehagene ser lek, læring, sosial kompetanse, omsorg og oppdragelse i en sammenheng.

Utfordringer for barnehage:

Toleranse og likeverd er to viktige nøkkelord for utvikling av en integrerende barnehage som møter barn på barns egne premisser. Det kulturelle mangfoldet i byen avspeiler seg også i barnehagene. Videre ser en at flere barn kommer fra familier med homofile og lesbiske foreldre.

Det er viktig at pedagoger og andre ansatte har adekvat kunnskap om forskjellige kjønnsuttrykk og ulike samlivsformer. Personalet i barnehagene i Bergen bruker blant annet filosofi for aktivt å få barn til å reflektere over ulikheter dem imellom, samt få frem at ulikheter er fint og bra.

Tiltak:

- Sikre kompetanseheving om ulike familiekonstellasjoner som lesbiske og homofile familier, blant pedagogisk personale i barnehagene gjennom personalsamtaler, ledermøter, kursvirksomhet og planleggingsdager.
- Det skal legges til rette for at organisasjoner og enkeltpersoner eller familier blir brukt aktivt i denne sammenhengen.

4.1.2 Grunnskolen

Barn og unges evner og identitet utvikles i samspill med andre. I dagens samfunn integreres ikke ungdom sosialt ved at de kommer inn som deltakende arbeidstakere i voksensamfunnet like tidlig som før. Mangfoldet i samfunnet er stort og en er bevisst på at det er viktig å akseptere dette mangfoldet. Skolen er den arenaen som favner alle barn og unge, og skolens rolle som formidler av kunnskap og holdninger er derfor svært viktig.

Opplæringsloven

I lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringsloven) heter det i § 1-2 blant annet at opplæringen i grunnskolen og den videregående skolen skal fremme menneskelig likeverd og likestilling, åndsfrihet og toleranse. I § 9A fokuseres det på at skolen aktivt skal drive et systematisk arbeide for å fremme et godt psykososialt miljø der den enkelte eleven kan oppleve trygghet og sosial tilhørighet.

Kunnskapsløftet

Kunnskapsløftet fokuserer på en inkluderende skole der alle elever skal møtes med respekt:

Opplæringen skal gi god allmenndannelse ved konkret kunnskap om men-

neske, samfunn og natur, som gir overblikk og perspektiv; ved kyndighet og modenhet for å møte livet – praktisk, sosialt og personlig ved egenskaper og verdier som letter samvirket mellom mennesker og gjør det rikt og spennende for dem å leve sammen

(Høringsutkast kunnskapsløftet s. 14)

Læreplanen er konkret når det gjelder likestilling, likeverd og homofili, og fastslår at alle elever i den norske skolen skal lære om homofili. Det er et kompetansemål for 1 – 4 klasse at elevene blant annet skal kunne samtale om variasjoner i familieformer, inkludert familier der de foresatte har samme kjønn. Elever i 5 – 7 klasse skal kunne ”samtale om variasjon i seksuell orientering i tilknytning til kjærlighet, samliv og familie”. Videre skal de ”beskrive roller i sin egen hverdag og undersøke hvilke forventninger som knytter seg til disse”. Elever i 8 – 10 klasse skal videreføre disse samtalene og beskrivelsene. Skolen er med dette pålagt å ha et jevnt fokus på homofili gjennom hele grunnskoleløpet.

Kompetanseutvikling i skolen

Bystyresak 109/05 ”Kultur for læring – Kunnskapsløftet” slår fast at lærere skal fremstå som tydelige ledere og som forbilder for barn og unge. Skolen skal sikre at det fysiske og psykososiale arbeids- og læringsmiljøet fremmer helse, trivsel og læring. Dette forutsetter en åpen og inkluderende skole som møter alle elever med åpenhet og respekt. Bergen kommune er derfor opptatt av kompetanseutvikling på alle plan i skolene. Bergen kommune arbeider for en skole som fungerer som en integrerende samfunnsinstitusjon hvor medmenneskelighet, demokrati og forståelse for andre kulturer står i fokus og hvor en har en klar verdibevissthet.

Nulltoleranse mot mobbing

Å erfare at en er annerledes enn de en omgås og at en skiller seg ut fra gruppen rundt seg kan være vanskelig å håndtere for barn og unge. Sårbarheten er stor i viktige barneår og dersom en ikke føler seg akseptert, eller ikke kjenner seg igjen i resten av barnegruppen kan det være lett å trekke seg ut av det sosiale fellesskapet og isolere seg. Fokus på trivsel og sosial integrering i skolen er derfor svært viktig.

Alle har sin plass i den inkluderende skole og å møte forskjellighet må sees på som en mulighet og et gode, og en av skolens viktigste verdier ligger i å ta vare på mangfoldet.

Over halvparten av skolene rapporterte for 2002 at de hadde innledet samarbeid med foreldre og elever om forebygging og håndtering av mobbing. Mange skoler rapporterer at det er igangsatt trivselstiltak ved skolen. Fra 2003 viser rapporteringen at så å si samtlige skoler har samarbeid med FAU/foreldre og elevråd/elever.

Byrådet har i Handlingsplan mot mobbing og problematferd, byrådssak 28-04 blant annet som målsetting at det skal være nulltoleranse mot mobbing og rasisme i skolen.

I saken sies det at skolen ikke skal være verdinøytral, men ta stilling for humanisme, demokrati, menneskeverd og kristne grunnverdier. Skolen må arbeide for et tolerant og demokratisk grunnsyn blant elevene. Skolen må gi tydelige signaler på at det er grunnleggende å kreve gjensidig respekt og toleranse mellom elever og mellom elever og lærere.

Bergen kommune har en uttalt politikk mot mobbing i skolen og alle skolene er pålagt å lage mobbeplan. Av konkrete tiltak iverksatt i arbeidet med nulltoleranse mot mobbing, kan nevnes bruk av bl.a. Olweus-programmet, KREPS, skolemegling og Zero.

Utfordringer for skolene:

Rapportering på elevundersøkelsen viser imidlertid at Bergen kommune fremdeles har en lang vei å gå før alle barn i grunnskolen får en tilfredsstillende hverdag. Undersøkelsen høsten 2006 viser at skolen ikke helt har fått bukt med mobbing. Dette betyr at skolene må intensivere sitt arbeid i forhold til inkludering og toleranse. Vi vet lite om hvor mye av mobbing og trakassering som er ”homorelatert” men ut fra andre undersøkelser og rapporter har vi indikasjoner på at det er et betydelig antall.

Det blir derfor viktig å utruste grunnskolelærerne med mer kompetanse i forhold til det å være LHB-person, og i forhold til å fange opp og aktivt reagere mot mobbing og trakassering.

Skolebibliotekene er en arena hvor det er enkelt å tilgjengeliggjøre informasjonsmateriell av ulik art. Her vil en aktivt kunne legge ut oppdatert litteratur og informasjonsmateriell om LHB-personer uavhengig av informasjonsmøter på skolene.

Foreldreutvalg, elevråd og samarbeidsutvalg er viktige arenaer hvor det er naturlig at en har fokus på og arbeider for inkludering, toleranse og likeverd. Det er selvsagt at en i dette arbeidet må ha fokus på ulike grupper, også LHB-personer.

Tiltak:

- Utstyre skolebibliotekene med litteratur og informasjonsmateriell om emnet. Herunder tegne abonnement på Blikk og /eller Skråskrift.
- Utvikle etterutdanningstilbud til lærere, jf. aktuelle tema i læreplanen.
- Styrke sosiallærertjenesten på ungdomstrinnet i forhold til LHB-elever.
- Intensivere arbeidet i forhold til nulltoleranse mot mobbing.
- Sette fokus på nulltoleranse mot mobbing i elevrådsarbeidet, i foreldreutvalgene og i samarbeidsutvalgene.
- Samarbeide med Viomoss (informasjonsutvalget til LLH og SkUB) vedrørende bruk av utarbeidet undervisningsmateriale til ungdomstrinnet.

4.2 HELSE- OG OMSORGSFELTET

Helse og sosiale tjenester

4.2.1 Byrådsavdeling for helse og omsorg

Byrådsavdeling for helse og omsorg har hovedansvar for rådgivning og strategisk planlegging innen områdene omsorg for eldre og funksjonshemmede, barnevern, sosial- og rusomsorg, helsevern og mottak av flyktninger. Avdelingen er politisk sekretariat for byråd for helse og omsorg.

Utfordringer:

Byrådsavdeling for helse og omsorg skal blant annet sikre at alle innbyggere, herunder lesbiske, homofile og bifile (LHB) personer som

mottar helse- og omsorgstjenester møtes med åpenhet, respekt og inkluderende holdninger, og at kommunens etiske reglement følges av resultatenheter/tjenestesteder og ansatte. I et helsefremmende perspektiv er det viktig å bidra til å skape et mangfoldig og tolerant samfunn preget av åpenhet og inkludering. Det er derfor viktig å være i kontinuerlig dialog med ulike interesseorganisasjoner for LHB personer som kan gi tilbakemeldinger om møtet med tjenestene i Bergen kommune. Bergen kommune har også et ansvar for å være i dialog med organisasjoner som tradisjonelt ikke representerer åpenhet og inkludering av personer med LHB orientering i den hensikt å arbeide for et aksepterende, tolerant og inkluderende samfunn.

Tiltak:

- Byrådsavdeling for helse og omsorg skal sikre at helse- og omsorgstjenestene har nødvendig kompetanse om LHB-personers helse slik at LHB personer møtes med tilpassede tjenester.
- Styrke aktuelle interesseorganisasjoners arbeid med å gi råd og veiledning til LHB personer som trenger/ønsker støtte og bistand.
- Bergen kommune skal etablere et helsetilbud til LHB personer der det tilbys et test-, rådgivnings- og behandlingstilbud på kveldstid en gang i uken. Tilbudet skal være gratis.
- Bistå aktuelle interesseorganisasjoner med å skape alternative rusfrie arealer og aktiviteter - bystyret er spesielt opptatt av at unge lesbiske, homofile og bifile nås med opplysnings- og støttee arbeid, og at disse sikres rusfrie møteplasser. Bergen kommune vil derfor i større grad konsentrere økt støtte til dette arbeidet direkte gjennom Skeiv Ungdom.
- Kommunen skal bidra til registrering av hatvold mot homofile, lesbiske og bifile.

4.2.2 Helsestasjoner og skolehelsetjeneste

Helsestasjonenes arbeid mot diskriminering av LHB-personer.

Helsestasjons- og skolehelsetjenesten er lovpålagte tjenester, og er en del av forebyggende helsearbeid blant barn og unge. Formål med tjenestene er ”å bidra til å skape et godt oppvekstmiljø for barn og ungdom gjennom tiltak for å styrke foreldrenes mestring av foreldrerollen, fremme barns og ungdoms lærings- og utviklingsmiljø og bidra til å legge til rette for godt psykososialt og fysisk arbeidsmiljø i skolen. Tjenesten skal også bistå gra-

vide som går til kontroll i tilknytning til helsestasjon under svangerskapet og i barseltiden”, jfr forskrift om kommunens helsefremmende og forebyggende arbeid i helsestasjons- og skolehelsetjenesten, 3.4.2003.

4.2.2.1 Helsestasjonstjenesten

Det er 27 helsestasjoner i kommunen og de gir et tilbud til ca 18 500 antall barn i alder 0-5 år, og deres foreldre.

Utfordringer for helsestasjonstjenesten:

Å kunne ivareta lesbiske kvinner i forbindelse med svangerskapskontroll.

Tiltak:

- Kompetanseheving/veiledning i samarbeid med aktuelle interesseorganisasjoner der helsestasjonspersonell får anledning til å drøfte ulike problemstillinger.

4.2.2.2 Skolehelsetjenesten

Skolehelsetjenesten skal gi et tilbud til ca 41 000 elever, fordelt på 118 skoler. Det er 29 årsverk for helsesøstre og 4,7 årsverk for leger direkte knyttet til skolen som en del av skolehelsetjenesten. De aller fleste skoler har helseteam som uttrykk for fast samarbeid mellom skolen og skolehelsetjenesten.

Utfordringer for skolehelsetjenesten:

Ett av kjerneområdene til skolehelsetjenesten er helseopplysning, herunder tema knyttet til seksuell helse. Det er naturlig å berøre homofile/bifili som en del av en generell seksualopplysning til alle elever i ungdomsskolen. Skolehelsetjenesten må også kunne samtale med enkelte individer som strever med sin identitet. Per i dag finnes det ingen felles program for seksualopplysning i skolene. Kommunen har nylig utarbeidet en melding om skolehelsetjenesten (2005-02811-5) der utfordringer for tjenesten er omtalt. I meldingen er det foreslått å opprette et tverrfaglig byomfattende skolehelseråd som får i oppgave å utarbeide et felles program for skolene, samt bidra til kompetanseheving innen ulike tema. LHB-personer og organisasjoner skal være en naturlig del av dette arbeidet.

Tiltak:

- Et skolehelseråd med bredt mandat skal etableres. Rådet vil utarbeide et felles program for helseopplysninger, herunder seksualopplysning. Rådet vil også bidra til kompetanseheving.
- Skolehelsetjenesten skal ha tilgjengelig informasjonsmateriell om LHB orientering som blant annet informerer om hvor man kan søke råd/bistand eller hvordan man kan kontakte aktuelle interesseorganisasjoner.

4.2.2.3 Helsestasjon for ungdom

Helsestasjon for ungdom er en deltjeneste til den vanlige helsestasjonsvirksomheten. Tilbudet er opprettet i 6 bydeler. Målgruppen er ungdom under 20 år. Det er ingen timebestilling, og ingen egenandel. Tjenesten omfatter råd og veiledning om rus, røyk, alkohol, seksualitet, prevensjon, kjønnssykdommer, psykiske problemer, fysisk aktivitet og kosthold. Helsestasjon for ungdom kan også være behjelpelig med å henvise til spesialist.

Utfordringer for helsestasjon for ungdom:

Når det gjelder spørsmål knyttet til seksuell helse er det mange som oppsøker helsestasjon for ungdom for å få råd om prevensjon. Derfor er det en utfordring å ivareta LHB ungdommer som oppsøker helsestasjon for ungdom av andre grunner. Noen kan ha behov for å snakke med andre LHB personer. Andre kan oppleve problem knyttet til sin identitet og ha behov for mer spesialisert hjelp.

Tiltak:

- I samarbeid med aktuelle interesseorganisasjoner gjennomføre kompetansehevende tiltak, kurs og veiledning der helsestasjonspersonell får anledning til å drøfte ulike aspekter knyttet til LHB personers seksuelle orientering og kjønnsidentitet.
- Øke kompetansen om smittefarlig atferd blant homofile/bifile gutter og lesbiske/bifile jenter, samt kompetanseheving om smitteatferd og hvordan slik atferd kan endres.
- Ha kontinuerlig oversikt over aktuelle hjelpeinstanser og interesse-

organisasjoner som Helsestasjonen for ungdom kan henvise til dersom noen har et mer omfattende behov for kontakt eller hjelp.

4.2.3 Helsevern

Helsevernetaten skal gjennom medvirkning, opplysning, rådgivning og tilsyn arbeide for at både byutviklingen og den enkeltes valg bidrar til en sunnere befolkning.

Helsevernetaten skal arbeide med å redusere de mange påvirkningsfaktorer som bidrar til å skape helseproblemer, og fremme de faktorer som beskytter mot sykdom.

Helsevernetaten dekker et stort faglig spekter. Etaten skal være tilgjengelig og nyttig for folk flest, for næringslivet og for Bergen kommune for øvrig. Målet er å drive forebyggende arbeid som skal gi gevinst for den enkelte, og for samfunnet generelt.

Etaten omfatter helsesøstere, ingeniører, leger, veterinærer og merkantilt personale, og besitter en bred kompetanse. Flere av legene har deltidsstilling som fastleger, og etaten har dermed gjennom sin pasientpraksis god kontakt med hverdagens utfordringer på helsesektoren.

4.2.3.1 LHB-personers helse

Generelt sett rapporterer LHB personer å ha god helse og livskvalitet. Det å tilhøre en seksuell minoritet kan likevel tidvis medføre stress og økte psykiske problemer for enkeltpersoner i denne gruppen. Dette kan for eksempel være relatert til prosessene med å finne ut av sin seksualitet eller kjønnsidentitet, usikkerhet og spenninger knyttet til å offentliggjøre sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, opplevelser av å ikke bli akseptert i familie/nettverk/arbeid og andre belastninger knyttet til ens seksuelle orientering eller kjønnsidentitet som får helsemessige konsekvenser.

Utfordringer LHB-personers helse:

Bergen kommune ved Helsevernetaten har ansvar for at fastleger og annet helsepersonell i kommunen har nødvendig kompetanse til å ivareta LHB personers helse. Helsevernetaten er avhengig av samspill med andre offentlige helsetjenester for å sikre at pasienter mottar kommunale helsetjenester med god kvalitet.

Tiltak:

- Innhente råd og tips fra interesseorganisasjoner eller enkeltpersoner som kan hjelpe Helsevernetaten til å ta tak i problemer og utfordringer som kan bidra til å sikre at LHB-personer mottar adekvat hjelp.
- Helsevernetaten skal bruke og gjøre kjent helseinformasjon om kvinner som har sex med kvinner og menn som har sex med menn. Relevant informasjon finnes blant annet på hjemmesiden til helseutvalget for homofile som nå har skiftet navn til ”Helseutvalget – sammen for bedre homohelse”: <http://www.helseutvalget.no>
- Økt oppmerksomhet på og kunnskap om lesbisk helse.

4.2.3.2 Smittevern

Smittevernet skal sørge for at alle som bor eller midlertidig oppholder seg i kommunen i forbindelse med smittsom sykdom er sikret nødvendige forebyggende tiltak, undersøkelsesmuligheter, behandling og pleie utenfor institusjon, eller i sykehjem eller annen kommunal helseinstitusjon. Smittevernkontoret gir også helsetjenester for nyankomne flyktninger. Helsetjenesten har ansvar for å tilby førstegangs helsekontroll for overføringsflyktninger, familieegjenforente og elever på grunnskoletrinnet ved Nygård Skole.

Det tilbys også helsekontroll for asylsøkere som oppfølging av den førstegangs helsekontroll som blir foretatt i transittmottak ved ankomst til Norge. Dette gjelder asylsøkere i mottak som Bergen kommune er vertskommune for. I tilbud om gratis førstegangs helsekontroll er inkludert rutineblodprøver på blant annet Hiv, Hepatitt B og syfilis.

Utfordringer smittevern:

Smittevernkontoret har et ansvar for å følge opp og overvåke spesielle risikogrupper i smittesammenheng, herunder grupper som er utsatt for risiko for seksuelt overførbare tilstander. Målsettingen er å informere, diagnostisere og henvise pasienter til videre oppfølging når det er nødvendig.

Både kvinner som har sex med kvinner og menn som har sex med menn kan være utsatt for seksuelt overførbare infeksjoner, men menn som har sex med menn er en særlig utsatt gruppe i denne sammenheng. Omtrent halvparten av det totale antall hiv-diagnostiserte i Norge tilhører denne gruppen. Menn som har sex med menn med innvandrerbakgrunn er

overrepresentert i antall hiv-diagnostiserte sammenlignet med samme målgruppe som har etnisk norsk bakgrunn. Dette betyr at det er særlig viktig å engasjere innvandrersorganisasjonene både med tanke på å forebygge smitte, men også når det gjelder informasjon om sykdommer og hvordan nettverk kan virke positivt inn på pasientenes situasjon. Smittevernkontoret har hatt kontakt med brukergruppen for å få gjort spørreundersøkelser ved lokale klubber for homofile menn angående blant annet seksuell risikoadferd og utdeling av kondomer. Mye tyder på at risikoadferd er begynt å øke igjen.

Smittevernkontoret samarbeider med infeksjonsmedisinsk og venerologisk avdeling på Haukeland sykehus hvor kontoret har bidratt med informasjon til personer som har blitt HIVsmittet. Tilbakemelding fra brukerne har vært at smittevernkontoret må bli flinkere å informere om hvor de kan henvende seg blant annet for å få hjelp til diagnostikk. Det ønskes her upersonlig kontakt. Kontakten med fastlegen kan da bli for personlig og nær. Smittevernkontoret er i gang med å prøve å få lagt inn sine linker på ulike portaler for homofile. Apotek og legevakter kan og være steder det kan settes opp oppslag om smittevernkontorets tjenester.

Tiltak:

- Videreutvikle informasjonsarbeidet rettet mot gruppen menn som har sex med menn og kvinner som har sex med kvinner, herunder oppsøkende informasjonsarbeid, informasjonsbrosjyrer på fastlegekontorer og økt fokus på nettbasert informasjon.
- Videreutvikle samarbeidet med aktuelle interesseorganisasjoner, innvandrersorganisasjoner og aktuelle helse- og sosialtjenester med sikte på å styrke det forebyggende smittevernarbeidet og sikre diagnostiserte pasienter god oppfølging.
- Bidra til synliggjøring av steder hvor LHB personer kan få utført helsetester (herunder også helsetilbud i spesialisthelsetjenesten).

4.2.4 Rus og helse

I NOVA-undersøkelsen 1/99 fremgår det at flere LHB personer drikker seg beruset sammenlignet med resten av befolkningen. Særlig foruroligende er alkoholforbruket blant kvinner i utvalget som oppgir å drikke ofte. Denne andelen er fire ganger så stor som i den generelle kvinnebe-

folkningen. Blant menn er andelen dobbelt så stor. En grunnleggende årsak til de negative tallene kan være samfunnets manglende aksept for homofili.

Videre viser NOVA rapp. 3/05 ”Skeive dager 2003 – en rusundersøkelse” at den gruppen LHB personer som beskrives som kjernegruppen har en langt dårligere helse med hensyn til misbruk av alkohol og narkotiske midler enn LHB gruppen generelt. Rusmisbruk er en av de viktigste risikofaktorene når det gjelder voldsproblematikk, suicidalatferd og det å praktisere usikker sex. En viktig årsak synes å ha sammenheng med at møteplasser for lesbiske og homofile ofte er utesteder hvor det serveres alkohol og terskelen er lav for bruk av narkotiske midler (Handlingsplan mot diskriminering av lesbiske, homofile og bifile – Oslo kommune, 2006).

Utfordringer rus og helse:

Både når det gjelder rusforebyggende virksomhet og behandling og oppfølging av personer med rusproblemer erfarer en av og til at personer ikke klarer å ivareta egne behov for å kunne utløse tilstrekkelig og nødvendig hjelp. Dette medfører blant annet at de ikke får godt nok tilbud som klienter og pasienter ved de respektive hjelpe- og behandlingstjenester i kommune og i spesialisthelsetjenesten.

Tiltak:

- Bergen kommune skal i samarbeid med aktuelle interesseorganisasjoner og regionalt kompetansesenter for rusmiddelspørsmål ved Stiftelsen Bergensklinikkene utarbeide ulike informasjonsbrosjyrer til bruk på fastlegekontorer og tilpasset utelivskontekster der mange LHB personer møtes.

4.2.5 Legevakten

Legevakten tar i mot pasienter som trenger øyeblikkelig hjelp ved akutt sykdom eller skade. Legevakten er åpen hele døgnet. Legevakten tilbyr en rekke (lege)tjenester som blant annet medisinske/allmennlegetjenester, kirurgi, psykiatrisk legevakt, voldtektsmottak, livskrisehjelp med mer.

Ved legevakten gir Livskrisehjelpen samtaletilbud til alle pasienter i krise eller vanskelige livssituasjoner. Kontakt med Livskrisehjelpen etableres enten ved direkte henvendelse til avdelingen, eller gjennom Legevakten hvis dette vurderes relevant. Livskrisehjelpen kan tilby opp til 3 samtaler. Livskrisehjelpen er behjelpelig med opplysninger om og evt. etablering av kontakt med andre relevante instanser.

Utfordringer for Legevakten:

Legevakten har som mål å være faglig i stand til å møte og bistå LHB personer med utgangspunkt i det de selv presenterer som sine problemer og utfordringer i livet.

Tiltak:

- Livskrisehjelpen opplyser i dag om bla. LLH-Bergen og Hordaland, men skal få bedre kunnskap om denne interesseorganisasjonen og deres arbeid samt hvilke andre tilbud og interesseorganisasjoner som finnes i Bergen.
- Legevaktens personale, Livskrisehjelpen og Voldtekstmottaket skal delta på relevant undervisning for å få økt kunnskap om LHB-personers helse således at tilbudet om støtte og veiledning blir best mulig.

4.2.6 Barnevernet

Formålet med barnevernloven er

- å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid,
- å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår.

Barneverntjenesten kommer i kontakt med lesbiske, homofile og bifile på flere plan, som:

- barn med lesbiske, homofile eller bifile foreldre
- ungdom og ”komme ut” problematikk
- lesbiske, homofile og bifile barn med innvandrerbakgrunn
- lesbiske og homofile som fosterhjem
- lesbiske og homofile som søker stebarnsadsjon.

Tiltak:

- Bergen kommune skal sørge for nødvendig opplæring av barnevern tjenestens personell slik at barnevernet har kompetanse om
 - o lesbisk og homofilt familieliv, herunder familier som ønsker å være fosterhjem eller søker stebarnsadopisjon.
 - o homofil identitetsutvikling, herunder kunnskap om risikofaktorer/ personlige belastninger knyttet til unge lesbiske, homofile og bifile som vil fremstå åpent om sin seksualitet og de særlige risikofaktorene knyttet til unge homofile, lesbiske og bifile med innvandrere bakgrunn.
- Tilgjengelig informasjonsmateriell om LHB-personers seksuelle orientering både beregnet på ungdom og foreldre.

4.2.7 Utekontakten

Utekontaktene i Norge har tradisjonelt hatt fokus på temaet seksualitet og ungdom/unge voksne. Fra begynnelsen av 90-tallet og fram til 2001/2002 var utekontaktene i tett dialog med Helsetilsynet vedrørende metodeutvikling når det gjaldt å sette temaet på dagsorden både overfor målgruppene sine, men også overfor samarbeidspartnere. Seksualitet settes med jevne mellomrom på dagsorden i personalets kompetanseheving, og Utekontakten har ulike metoder/verktøy og skoleringsopplegg som brukes inn i dette arbeidet.

Utfordringer for Utekontakten:

Utekontakten i Bergen møter jevnlig problemstillinger og spørsmål knyttet til kropp, seksualitet og følelser i møtet med målgruppene sine. Utekontakten skal ha kompetanse til å møte brukerne på en åpen og inkluderende måte og tilby tilrettelagte tjenester.

Tiltak:

- I samarbeid med aktuelle interesseorganisasjoner skal Utekontakten i Bergen være med og sette fokus på seksualitet og seksuell orientering i forlengelsen av Bergen kommune sin handlingsplan.
- Utekontakten skal i samarbeid med aktuelle interesseorganisasjoner drive

kursvirksomhet mot annet personell i kommunen.

- Utekontakten skal ha tilgjengelig informasjon om homofil, lesbisk og bifil orientering på sine åpne tilbud.

4.2.8 Mottaks og kompetansesenter for innvandrere og flyktninger

MOKS har ansvar for bosetting av flyktninger etter de avtaler Bergen kommune har inngått med IMDi, og driver introduksjonsprogrammet for nyankomne flyktninger i hht Introduksjonsloven. Programmet er et kvalifiseringsprogram der norskundervisning (Nygård skole), samfunnskunnskap (Nygård skole og MOKS) og forberedelse til yrkesdeltakelse (NAVkurs, praksis osv) inngår. For øvrig er deltakerne brukere av offentlige tjenester på samme måte som øvrig befolkning.

Utfordringer for Mottaks- og kompetansesenter for innvandrere og flyktninger:

Som en del av introduksjonsprogrammet får deltakerne samfunnsfagsundervisning og andre grupperettede tilbud tilrettelagt av MOKS, der det fokuseres på aktuelle tema, normer og verdier i det norske samfunnet osv. Spørsmål om menneskerettigheter og likestilling er en del av dette, der alle aspekter ved Diskrimineringsloven tas opp. Diskriminerende holdninger til LHB-personer er en utfordring vi opplever blant deltakere, og det legges derfor vekt på informasjon og holdningsskapende arbeid på dette området.

Hver deltaker får tildelt en programrådgiver på MOKS som gir råd og veiledning i forhold til den enkeltes kvalifiseringsprogram og de spørsmål den enkelte har i forhold til sin livssituasjon. Dette kan for eksempel være ønske om informasjon om organisasjoner for lesbiske og homofile e.a. MOKS skal sørge for at egne ansatte er oppdaterte på problemstillinger som berører LHB-personer, slik at deres behov for informasjon og andre tiltak kan ivaretas.

Tiltak:

- I samarbeid med aktuelle organisasjoner og fagpersoner skal MOKS ytterligere sette fokus på holdningsskapende arbeid mot diskriminering av LHB-personer.
- MOKS skal i den individuelle oppfølgingen av deltakere i introduksjons-

program sørge for ivaretagelse av LHB-personer.

4.2.9 Sosialtjenesten

I henhold til Lov om sosiale tjenester er lovens formål og virkeområde å fremme sosial trygghet, bedre levekår for vanskeligstilte, bidra til økt likeverd og likestilling og forebygge sosiale problemer. Sosialtjenesten skal vie spesiell oppmerksomhet til trekk ved utviklingen som kan skape sosiale problemer og søke å finne tiltak som kan forebygge slike problemer. Sosialtjenesten skal blant annet gi råd og veiledning og legge forholdene til rette for å utvikle og styrke sosialt fellesskap og solidaritet i nærmiljøer. Kan sosialtjenesten ikke selv gi slik hjelp skal den så vidt mulig sørge for at andre gjør det.

Utfordringer for sosialtjenesten:

Kommunen har ansvar for å gi nødvendig opplæring av sosialtjenestens personell slik at sosialtjenesten kan imøtekomme brukernes, herunder LHB personer sine behov med tilpassede tjenester.

Tiltak:

- Bidra til å ivareta LHB personer med dårlige levekår generelt, og at dårlige levekår hos HIV-positive, homofile rusmisbrukere og personer med psykisk helseproblemer vies særskilt oppmerksomhet.
- Informere HIV-positive om deres lovfestede sosiale rettigheter.

4.2.10 Psykisk helse

Avdeling for psykisk helse yter tjenester til mange LHB personer. For noen av disse er problemer knyttet til seksuell orientering en sentral del av det de søker hjelp for. For andre er dette noe de presenterer som viktig for oss som hjelpere å vite, uten at de selv ser på det som sentralt i det de ønsker hjelp med. Det er også grunn til å tro at en del av våre brukere har en LHB orientering uten at de gir det tilkjenne, særlig i starten av en kontakt. Det er likevel vanlig at brukere forteller om dette når en trygg og åpen kontakt er etablert.

Psykiske helsearbeidere har som en del av sin utdanning å møte og hjelpe

personer som opplever diskriminering, utstøting eller stigmatisering på grunn av sin personlighet eller sine helseproblemer. Ved flere typer psykiske lidelser er det relativt vanlig å møte fordommer og problemer knyttet til mangel på kunnskap og motvilje i omgivelsene. Dette gjør at problemene de sliter med forverres, og deres muligheter for livsutfoldelse forringes.

Avdeling for psykisk helse har blant annet ansvar for å følge opp personer som har begått selvmordsforsøk. Blant disse er det statistisk sett en overhyppighet av LHB personer. Dette viser blant annet at det for mange er et særlig stort følelsesmessig trykk å leve med sin seksuelle orientering og å forholde seg til negative holdninger og fordommer som finnes både hos dem selv og i omgivelsene. Særlig gjelder dette ungdom, som er i en fase av livet der den seksuelle identiteten dannes. Tilbud som Helsestasjon for ungdom og skolehelsetjenesten er særlig opptatt av å identifisere og støtte ungdom som sliter med denne typen følelsesmessige problemer, og å formidle det som normalt å slite med å finne sin identitet i denne fasen av livet.

Det er ikke lagt opp til noen spesielle tjenester eller tiltak som definerer LHB- personer som en egen målgruppe. Brukerne av de psykiske helsetjenestene møtes i all hovedsak individuelt og tjenesten tar utgangspunkt i det de selv presenterer som sine behov. For LHB personer vil det være konsekvensene av deres seksuelle orientering og det de opplever som vanskelig i dagliglivet, som er i fokus. Dersom det gjelder mer problemer knyttet til identitet og selvbilde, formidles ofte kontakt til psykolog som kan arbeide med dette på et dypere plan.

Utfordringer psykisk helse:

De psykiske helsetjenestene har som mål å være faglig i stand til å møte og bistå mennesker med en LHB orientering med utgangspunkt i det de selv presenterer som sine problemer og utfordringer i livet.

Tiltak:

- Gjennomføre en grundig tilbakemelding fra interesseorganisasjoner for LHB personer for å få kunnskap om hvordan psykiske helsetjenester

i Bergen fungerer for dem.

- På bakgrunn av funn sikre en systematisk tilbakemelding til bydelens psykiske tjenester for å gjennomføre målrettet kompetanseheving og tiltak.

4.2.1 | Aldersinstitusjoner og hjemmebaserte tjenester

I syke- og aldershjem er alderen på inneliggende pasienter svært høy og mange har flere diagnoser som krever omfattende medisinsk behandling. Ca 20 av pasientene som er innlagt ved en institusjon er på korttidsopphold, mens ca 80 % er innlagt på langtidsopphold.

For mennesker som er innlagt i institusjon, er et av hovedmålene: ”Det skal så langt som mulig tilrettelegges for at langtidsbeboere skal kunne opprettholde sine interesser og forme sin tilværelse som de ønsker.” I dette ligger det at en skal respektere det enkelte menneskes identitet, uansett hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse, religion eller livssyn eller LHB leveform eller orientering.

For LHB pasienter og deres pårørende vil det være svært viktig å oppleve respekt og imøtekommenhet fra personalet. Eldre som innlegges til opphold i institusjon i dag, har vokst opp i en tid med liten aksept og respekt for homofili. Innleggelse i institusjon kan være en situasjon som tvinger frem en åpenhet i forhold til LHB orientering. Å bli møtt med respekt i en slik situasjon er svært viktig. Dersom en ikke opplever å bli møtt med respekt, kan det være svært vanskelig å påklage forholdet når en er helt avhengig av hjelp fra personalet. Pasienter definerer selv hvem som oppgis som pårørende.

Helsepersonell har i sin utdanning en grunnleggende opplæring som innebærer at en skal vise respekt for ulike leveformer og seksuelle orientering. Samtidig vet vi at det også er mange ufaglærte og personer med innvandrerbakgrunn som arbeider i aldersinstitusjoner som kan ha andre normer og holdninger. En bevisst formidling av hva som er akseptable holdninger i forhold til personer med LHB orientering er noe ledelsen ved den enkelte institusjon må holde fokus på.

Utfordringer for aldersinstitusjoner og hjemmebaserte tjenester:

Å sikre åpenhet og diskusjon omkring LHB orientering krever oppmerksomhet og bevissthet fra institusjonens ledelse. Fysisk pleie og forsvarlig behandling av sykdom vil alltid ha høyeste prioritet ved innleggelse i institusjon. Dette kan medføre at det blir for lite fokus på andre viktige områder.

Tiltak:

- Sikre kontakt mellom LHB personers pårørende og institusjonssjefer/ledere av hjemmebaserte tjenester for å få økt bevissthet og oppmerksomhet omkring deres livssituasjon.
- Gjennomføre kompetansehevende tiltak for å sikre at ansatte i tjenestene har kunnskap om brukere med LHB orientering og møter dem med respekt og forståelse.
- Fremskaffe informasjon om mulighet til å få bistand fra byombudet dersom LHB person eller deres pårørende opplever at de ikke møtes med den respekt de har krav på.

4.3 KULTUR- OG IDRETTSFELTET

Status

Bergen kommune yter drifts- og prosjektstøtte til alle typer kunst- og kulturtiltak og genrer. Støtten ytes fra bydekkende poster og fra bydelskulturkontorene. Støtten ytes etter genrespesifikke kriterier knyttet til innholdets kvalitet og omfang. Det gis ikke støtte ut fra sosiale hensyn. Kommunens hovedmål er at hele byens befolkning skal ha tilgang til kunstneriske produksjoner og deltagende aktiviteter av høy kvalitet. For oversikter over politikk, tilskuddskriterier og tilskudd se www.Bergen.kommune.no/kultur.

Det er i dag ikke øremerkede budsjettposter knyttet til LHB gruppen. Fremtidig øremerking vil besluttes etter vanlige kriterier. Det ytes årlig tilskudd til prosjekter knyttet til LHB gruppen innen de ulike kunst og kulturgenrer. I 2007 ble det blant annet gitt henholdsvis kr. 30 000 og kr. 20 000 til festivalene Bergen Pride og Vinterfestivalen, beløp som ligger

i overkant av hva som ville vært tilskuddnivået, ut ifra programmets omfang og innhold, men med utgangspunkt i et synliggjøringsargument.

Utfordringer:

Målet er at gruppen lykkes i forhold til ordinære tiltak, og samtidig lykkes med å være synlig på egne premisser.

De utfordringer LHB gruppen møter i forhold til å lykkes er felles med andre deler av kunst og kulturlivet - informasjon, økonomi, kompetanse og å nå frem i konkurransen. Bergen kommune arbeider generelt med å gjøre tilbud og tilskudd mer tilpasset befolkningens ønsker og behov og med å styrke kulturaktørene, dette arbeidet vil også komme LHB gruppen til gode.

LHB gruppens kulturuttrykk vil støttes på lik linje med andre kulturuttrykk fra Bergen kommunes ulike tilskuddsordninger knyttet til kultur og kunst. LHB gruppen inngår i arbeidet med å gjøre Bergen til en synlig og aktivt mangfoldig by, der alle befolkningsgrupper er synlig i bybildet. Synlighets- og breddearbeidet inngår som en premis i Bergen kommunes kunst- og kulturpolitikk på de ulike områder, og ivaretas aktivt.

Tiltak:

- I SLT arbeidet lokalt vil målgruppen være en av de særskilte grupper som får oppmerksomhet, i et tverrsektorielt samarbeid.

Gruppebetegnelsen vil legges til de ulike tiltaks eksempellister som ”huskelapp” og synlighetsløft.

- Dagens festivaler har et potensial til å nå flere og være betydelig mer synlig. Kommunen vil gi veiledning til arrangørene slik at man øker profesjonaliteten, og styrkes i forhold til tilskudd etter ordinære vilkår for festivaler som skal synliggjøre et felt eller en gruppe i bybilde.

- Ungdomstiltak vil få lokaler i lokale kulturbygg i tråd med profil, og være relevant til aktivitetstilskudd – det minnes her særlig om ”Kjapt Svar” ordningen med svar på 1 uke, og ulike ordninger der det gis støtte til at ungdom kan få tilgang til profesjonell kompetanse og synlighet på

kulturfeltet.

- Ved behov vil Bergen kommune bidra med kompetanse, opplæring, veiledning og nettverk for kunst og kulturprosjekter i LHB gruppens regi, slik at disse kan utvikles til å bli synlige og sterke deler av Kulturbyen Bergen.
- Det skal gjennomføres anti-homofobiprosjekter innenfor idretten, etter modell av arbeidet mot rasisme i idretten.

4.4 INFORMASJON

Som nevnt tidligere i handlingsplanen har enkelte grupper, og da særlig unge, det vanskeligere enn samme gruppe i den generelle befolkning. Mange vil tidvis ha et særlig behov for å kunne henvende seg til lavterskeltilbud som telefonvaktjenesten til LLH BGH.

Utfordring:

En særlig utfordring er å gjøre slike tiltak tilstrekkelig kjent blant målgruppen.

Tiltak:

- Bidra til å styrke kjennskapet til LLHs telefonvakt gjennom omtale av tilbudet på kommunens nettsider, Bergenseren, Fiin Gammel og Kommunetorget.
- Bergen skal være en åpen og inkluderende by. Det igangsettes holdningskampanje for å bekjempe diskriminering av lesbiske, homofile og bifile, etter modell fra bl.a. Australia og England.

5. Statlig sektor

Justissektoren - hatkriminalitet

Regjeringen har bedt politiet prioritere etterforskning av hatkriminalitet. Politiet er i gang med å registrere hatvold, som også innbefatter vold mot homofile, for å få oversikt over omfanget.

I forbindelse med revisjonen av straffeloven vurderes det en straffeskjerpelse for kriminelle handlinger som har sin bakgrunn i andres trosbekjennelse, hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, seksuell legning, leveform eller orientering.

En slik kartlegging vil kunne gi nyttig informasjon til kommunens ulike tjenester og da særlig helsetjenestene.

Bergen kommune vil gjennom sitt Safe Community arbeid kunne være en pådriver overfor sentrale og lokale statlige myndigheter for at dette kartleggingsarbeidet følges opp.

Tiltak:

- Være en pådriver overfor Justis- og politidepartementet og lokale politimyndigheter for at hatkriminalitet skal registreres og etablere egen kontakt med politiet for spesielt fokus på hatvold mot homofile, lesbiske og bifile.

6. Samlet oversikt over tiltak med iverksettingstidspunkt

Nr.	Tiltak	Iverksettings- tidspunkt
Byrådsavdeling for finans, konkurranse og omstilling - HR - seksjonen		
1	Bergen kommune vil foreslå at det gjennomføres et forsknings- og utviklingsprosjekt (FoU) i regi av KS eller Program for storbyrettet forskning, for å fremskaffe bedre kunnskap om LHB-personers situasjon som arbeidstakere i norske kommuner. Slik kunnskap vil kunne legges til grunn for målrettede tiltak og evaluering av utvikling på området.	1. halvår 2008
2	Ledere i Bergen kommune skal oppfordres til aktivt å medvirke til at LHB-arbeidstakere kan være åpne på arbeidsplassen, og bidra til at åpne LHB-arbeidstakere synliggjøres som en naturlig del av mangfoldet i kommunen. Disse arbeidstakerne skal kunne være åpne uten å frykte diskriminering eller trakassering. Det skal gjennomføres kompetanseheving for ledere, tillitsvalgte og verneombud når det gjelder situasjonen for LHB-arbeidstakere.	2009 (etter gjennomført FoU, se pkt. 1)
3	Bergen kommune vil bruke HMS-arbeidet aktivt til å fokusere på trivsel og mangfold på arbeidsplassen, og inkludering av alle arbeidstakere.	Fra 2008/2009
4	Bergen kommune vil kvalitetssikre at Personal- og arbeidsreglement for Bergen kommune ikke virker diskriminerende med utgangspunkt i seksuell orientering.	2008
5	I kommunens arbeid med etiske spørsmål skal det være fokus på mangfold og respekt for ulikhet, herunder seksuell orientering. Dette skal også gjenspeile seg i Bergen kommunes etiske retningslinjer.	1. halvår 2008
6	Bergen kommune vil ta opp med KS at det må være søkelys på LHB-personers situasjon i sentralt arbeidsgiverarbeid.	1. halvår 2008

Nr.	Tiltak	Iverksettings- tidspunkt
Byrådsavdeling for barnehage og skole - barnehagene		
7	Sikre kompetanseheving om ulike familiekonstellasjoner som lesbiske og homofile familier, blant pedagogisk personale i barnehagene gjennom personalsamtaler, ledermøter, kursvirksomhet og planleggingsdager. Det skal legges til rette for at organisasjoner og enkeltpersoner eller familier blir brukt aktivt i denne sammenhengen.	2. halvår 2008
Byrådsavdeling for barnehage og skole - grunnskolen		
8	Utstyre skolebibliotekene med litteratur og informasjonsmateriell om emnet. Herunder tegne abonnement på Blikk og /eller Skrårskrift.	1. halvår 2008 - så langt skolen har budsjettmessig dekning
9	Utvikle etterutdanningstilbud til lærere, jf. aktuelle tema i læreplanen.	I løpet av planperioden
10	Styrke sosiallærertjenesten på ungdomstrinnet i forhold til LHB-elever.	1. halvår 2008
11	Intensivere arbeidet i forhold til nulltoleranse mot mobbing.	1. halvår 2008
12	Sette fokus på nulltoleranse mot mobbing i elevrådsarbeidet, i foreldreutvalgene og i samarbeidsutvalgene.	1. halvår 2008

Nr.	Tiltak	Iverksettings- tidspunkt
13	Samarbeide med Viomoss (informasjonsutvalget til LLH og SkUB) vedrørende bruk av utarbeidet undervisningsmateriale til ungdomstrinnet.	1. halvår 2008
Byrådsavdeling for helse og omsorg		
14	Byrådsavdeling for helse og omsorg skal sikre at helse- og omsorgstjenestene har nødvendig kompetanse om LHB helse slik at LHB personer møtes med tilpassede tjenester.	1. halvår 2009
15	Styrke aktuelle interesseorganisasjoners arbeid med å gi råd og veiledning til LHB personer som trenger/ønsker støtte og bistand.	Vedtatt i budsjett 2008
16	Bergen kommune skal etablere et helsetilbud til LHB personer der det tilbys et test-, rådgivnings- og behandlingstilbud på kveldstid en gang i uken. Tilbudet skal være gratis.	Utredes 2008
17	Bistå aktuelle interesseorganisasjoner med å skape alternative rusfrie arenaer og aktiviteter. - bystyret er spesielt opptatt av at unge lesbiske, homofile og bifile nås med opplysnings- og støttearbeid, og at disse sikres rusfrie møteplasser. Bergen kommune vil derfor i større grad konsentrere økt støtte til dette arbeidet direkte gjennom Skeiv Ungdom.	Vedtatt i budsjett 2008, ref. og pkt. 15
18	Kommunen skal bidra til registrering av hatvold mot homofile, lesbiske og bifile.	1. halvår 2009

Byrådsavdeling for helse og omsorg – helsestasjonstjenesten/skolehelsetjenesten		
19	Kompetanseheving/veiledning i samarbeid med aktuelle interesseorganisasjoner der helsestasjonspersonell får anledning til å drøfte ulike problemstillinger.	1. halvår 2009
20	Et skolehelseråd med bredt mandat skal etableres. Rådet vil utarbeide et felles program for helseopplysninger, herunder seksualopplysning. Rådet vil også bidra til kompetanseheving.	1. halvår 2008 1. halvår 2009
21	Skolehelsetjenesten skal ha tilgjengelig informasjonsmateriell om LHB orientering som blant annet informerer om hvor man kan søke råd/bistand eller hvordan man kan kontakte aktuelle interesseorganisasjoner.	2. halvår 2008
Byrådsavdeling helse og omsorg – helsestasjon for ungdom		
22	I samarbeid med aktuelle interesseorganisasjoner gjennomføre kompetansehevende tiltak, kurs og veiledning der helsestasjonspersonell får anledning til å drøfte ulike aspekter knyttet til LHB-personers seksuelle orientering og kjønnsidentitet.	2. halvår 2009
23	Øke kompetansen om smittefarlig atferd blant homofile/bifile gutter og lesbiske/bifile jenter, samt kompetanseheving om smitteatferd og hvordan slik atferd kan endres.	Vedtatt i budsjett 2008, ref. og pkt. 15
24	Ha kontinuerlig oversikt over aktuelle hjelpeinstanser og interesseorganisasjoner som Helsestasjonen for ungdom kan henvise til dersom noen har et mer omfattende behov for kontakt eller hjelp.	2. halvår 2009

Byrådsavdeling for helse og omsorg – helsevern og smittevern		
25	Innhente råd og tips fra interesseorganisasjoner eller enkeltpersoner som kan hjelpe Helsevernetaten til å ta tak i problemer og utfordringer som kan bidra til å sikre at LHB-personer mottar adekvat hjelp.	Innarbeides i kompetanseplaner 2008-2011
26	Helsevernetaten skal bruke og gjøre kjent helseinformasjon om kvinner som har sex med kvinner og menn som har sex med menn. Relevant informasjon finnes blant annet på hjemmesiden til helseutvalget for homofile som nå har skiftet navn til ”Helseutvalget – sammen for bedre homohelse”: http://www.helseutvalget.no	Innarbeides i kompetanseplaner 2008-2011
27	Økt oppmerksomhet på og kunnskap om lesbisk helse.	Innarbeides i kompetanseplaner 2008-2011
28	Videreutvikle informasjonsarbeidet rettet mot gruppen menn som har sex med menn og kvinner som har sex med kvinner, herunder oppsøkende informasjonsarbeid, informasjonsbrosjyrer på fastlegekontorer og økt fokus på nettbasert informasjon.	Innarbeides i kompetanseplaner 2008-2011
29	Videreutvikle samarbeidet med aktuelle interesseorganisasjoner, innvandrersorganisasjoner og aktuelle helse- og sosialtjenester med sikte på å styrke det forebyggende smittevernarbeidet og sikre diagnostiserte pasienter god oppfølging.	Innarbeides i kompetanseplaner 2008-2011
30	Bidra til synliggjøring av steder hvor LHB personer kan få utført helsetester (herunder også helsetilbud i spesialisthelsetjenesten).	Løpende

Byrådsavdeling for helse og omsorg – rus og helse		
31	Bergen kommune skal i samarbeid med aktuelle interesseorganisasjoner og regionalt kompetansesenter for rusmiddelspørsmål ved Stiftelsen Bergensklinikkene utarbeide ulike informasjonsbrosjyrer til bruk på fastlegekontorer og tilpasset utelivskontekster der mange LHB personer møtes.	Juni 2007
Byrådsavdeling for helse og omsorg – legevakten		
32	Livskrisehjelpen opplyser i dag om bla. LLH-Bergen og Hordaland, men skal få bedre kunnskap om denne interesseorganisasjon og deres arbeid samt hvilke andre tilbud som finnes i Bergen.	Løpende
33	Legevaktens personale, Livskrisehjelpen og Voldtekstmottaket skal delta på relevant undervisning for å få økt kunnskap om LHB-personers helse således at tilbudet om støtte og veiledning blir best mulig.	Løpende
34	Bergen kommune skal sørge for nødvendig opplæring av barneverntjenestens personell slik at barnevernet har kompetanse om <ul style="list-style-type: none"> o lesbisk og homofilt familieliv, herunder familier som ønsker å være fosterhjem eller søker stebarns adopsjon. o homofil identitetsutvikling, herunder kunnskap om risikofaktorer/personlige belastninger knyttet til unge lesbiske, homofile og bifile som vil fremstå åpent om sin seksualitet og de særlige risikofaktorene knyttet til unge homofile, lesbiske og bifile med innvandrerbakgrunn. 	Innarbeides i kompetanseplaner for barnevern-tjenesten i 2008 - 2011
35	Tilgjengelig informasjonsmateriell om LHB-personers seksuelle orientering eller kjønnsidentitet både beregnet på ungdom og foreldre.	1. halvår 2008

Byrådsavdeling for helse og omsorg - Utekontakten		
36	I samarbeid med aktuelle interesseorganisasjoner skal Utekontakten i Bergen være med og sette fokus på seksualitet, seksuell orientering og kjønnsidentitet i forlengelsen av Bergen kommune sin handlingsplan.	Innarbeides i kompetanseplan for Utekontakten 2008
37	Utekontakten skal i samarbeid med aktuelle interesseorganisasjoner drive kursvirksomhet mot annet personell i kommunen.	Innarbeides i kompetanseplan for Utekontakten 2008
38	Utekontakten skal ha tilgjengelig informasjon om kjønnsidentitet samt homofil, lesbisk og bifil orientering på sine åpne tilbud.	Løpende oppdatert på tilgjengelig informasjon på rådgivningstjenesten for ungdom.
Byrådsavdeling for helse og omsorg - MOKS		
39	I samarbeid med aktuelle organisasjoner og fagpersoner skal MOKS ytterligere sette fokus på holdningsskapende arbeid mot diskriminering av LHB-personer.	Løpende
40	MOKS skal i den individuelle oppfølgingen av deltakere i introduksjonsprogram sørge for ivaretagelse av LHB-personer.	Løpende
Byrådsavdeling for helse og omsorg - sosialtjenesten		
41	Bidra til å ivareta LHB personer med dårlige levekår generelt, og at dårlige levekår hos HIV-positive, homofile rusmisbrukere og personer med psykisk helseproblemer vies særskilt oppmerksomhet.	Løpende
42	Informere HIV-positive om deres lovfestede sosiale rettigheter.	Løpende
43	Gjennomføre en grundig tilbakemelding fra interesseorganisasjoner for LHB personer for å få kunnskap om hvordan psykiske helsetjenester i Bergen fungerer for dem.	1. halvår 2008

44	På bakgrunn av funn sikre en systematisk tilbakemelding til bydelenes psykiske tjenester for å gjennomføre målrettet kompetanseheving og tiltak.	Innarbeides i kompetanseplaner 2008 - 2011
Byrådsavdeling for helse og omsorg - aldersinstitusjoner og hjemmebaserte tjenester		
45	Sikre kontakt mellom LHB personers pårørende og institusjonssjefer/ledere av hjemmebaserte tjenester for å få økt bevissthet og oppmerksomhet omkring deres livssituasjon.	Løpende
46	Gjennomføre kompetansehevende tiltak for å sikre at ansatte i tjenestene har kunnskap om brukere med LHB orientering og møter dem med respekt og forståelse.	Innarbeides i kompetanseplaner 2008 - 2011
47	Fremskaffe informasjon om mulighet til å få bistand fra byombudet dersom LHB person eller deres pårørende opplever at de ikke møtes med den respekt de har krav på.	Løpende
Byrådsavdeling for kultur, næring og idrett – kunst og kultur		
48	I SLT arbeidet lokalt vil målgruppen være en av de særskilte grupper som får oppmerksomhet, i et tverrsektorielt samarbeid. Gruppebetegnelsen vil legges til de ulike tiltaks eksemplister som "huskelapp" og synlighetsløft.	2008
49	Dagens festivaler har et potensial til å nå flere og være betydelig mer synlig. Kommunen vil gi veiledning til arrangørene slik at man øker profesjonaliteten, og styrkes i forhold til tilskudd etter ordinære vilkår for festivaler som skal synliggjøre et felt eller en gruppe i bybildet.	Fortløpende ved behov
50	Ungdomstiltak vil få lokaler i lokale kulturbygg i tråd med profil, og være relevant til aktivitetstilskudd – det minnes her særlig om "Kjapt Svar" ordningen med svar på 1 uke, og ulike ordninger der det gis støtte til at ungdom kan få tilgang til profesjonell kompetanse og synlighet på kulturfeltet.	Fortløpende ved behov

51	Ved behov bidrar Bergen kommune med kompetanse, opplæring, veiledning og nettverk for kunst og kulturprosjekter i LHB gruppens regi, slik at disse kan utvikles til å bli synlige og sterke deler av Kulturbyen Bergen.	Fortløpende ved behov
52	Kultur- og synlighetsarrangementer som for eksempel Gay Event Bergen/ Vinterfestivalen og Bergen Pride er berikende for Bergen by. Bergen kommune må derfor øremerke større tilskudd til slike arrangementer. Et naturlig nivå vil være kr. 300.000. Kommunal grunn stilles vederlagsfritt til disposisjon for avholdelse av disse arrangementer.	2009 2009
Byrådsavdeling for kultur, næring og idrett - idrettsfeltet		
53	Det skal gjennomføres anti-homofobiprojekter innenfor idretten, etter modell av arbeidet mot rasisme i idretten.	Har gjennomført eget møte m/ nasjonal koordinator for å forberede tiltaket etter nasjonal modell. Gjennomført møter med idrettskrets og idrettsråd om tiltaket, som må gjennomføres i idrettens egen regi.
Byrådsleders avdeling		
54	Bidra til å styrke kjennskapet til LLHs telefonvakt gjennom omtale av tilbudet på kommunens nettsider, Bergenseren, Fiin Gammel og Kommunetorget.	1. halvår 2008
55	Være en pådriver overfor Justis- og politidepartementet og lokale politimyndigheter for at hatkriminalitet skal registreres og etablere egen kontakt med politiet for spesielt fokus på hatvold mot homofile, lesbiske og bifile.	2008
56	Bergen skal være en åpen og inkluderende by. Det igangsettes holdningskampanje for å bekjempe diskriminering av lesbiske, homofile og bifile, etter modell fra bl.a. Australia og England.	2009

Vedlegg

Bystyrets og komité for finans, kultur og nærings behandling:
Sak 223-07 For inkludering og mangfold. Handlingsplan mot diskriminering av lesbiske, homofile og bifile for 2008-2011. Byråds sak 343-07

Bergen bystyre behandlet saken i møtet 151007 og fattet følgende vedtak:

1. Bystyret slutter seg til ”Handlingsplan mot diskriminering av homofile, lesbiske og bifile for 2008 – 2011. For inkludering og mangfold” med følgende endringer:

Tiltak 2:

Ledere i Bergen kommune skal oppfordres til aktivt å medvirke til at LHB-arbeidstakere kan være åpne på arbeidsplassen, og bidra til at åpne LHB-arbeidstakere synliggjøres om en naturlig del av mangfoldet i kommunen. Disse arbeidstakerne skal kunne være åpne uten å frykte diskriminering eller trakassering. Det skal gjennomføres kompetanseheving for ledere, tillitsvalgte og verneombud når det gjelder situasjonen for LHB-arbeidstakere.

2. Bystyret er spesielt opptatt av at unge lesbiske, homofile og bifile nås med opplysnings- og støttearbeid, og at disse sikres rusfrie møteplasser. Bergen kommune vil derfor i større grad konsentrere økt støtte til dette arbeidet direkte gjennom Skeiv Ungdom.

3. Kultur- og synlighetsarrangementer som for eksempel Gay Event Bergen/ Vinterfestivalen og Bergen Pride er berikende for Bergen by. Bergen kommune må derfor øremerke større tilskudd til slike arrangementer. Et naturlig nivå vil være kr. 300.000. Kommunal grunn stilles vederlagsfritt til disposisjon for avholdelse av disse arrangementer.

4. Hatvold mot LHB personer er totalt uakseptabelt, og skal møtes med nulltoleranse. Bergen kommune etablerer egen kontakt med politiet for spesielt fokus på dette.

5. Bergen skal være en åpen og inkluderende by. Bergen kommune igangsetter snarest holdningskampanje for å bekjempe diskriminering av lesbiske, homofile og bifile, etter modell fra bl.a. Australia og England.

6. Bystyret ber byrådet starte registrering av hatvold, som en del av planen.
7. Bystyret ber om at grunnskolene i Bergen tegner abonnement på Blikk og/eller Skråskrift som blir gjort tilgjengelig for elevene via skolebibliotekene.
8. Bystyret ber om at det gjennomføres anti-homofobiprosjekter innenfor idretten, etter modell av arbeidet mot rasisme i idretten.
9. Handlingsplanens budsjetttramme for perioden 2008-2011 søkes innarbeidet i Bergen kommunes fremtidige budsjetter og økonomiplan.
10. Formuleringer og faktaopplysninger som Landsforeningen for transkjønnete i brev av 1. oktober 2007 henviser til, fjernes i handlingsplanen før den ferdigstilles.

Bystyrets behandling:

Følgende representanter tok ordet:

Hilde Onarheim (H), Terje Ohnstad (A), Helen G. Wattle Kongshavn (FrP), Tina Åsgård (SV), Trygve Birkeland (KrF), Torstein Dahle (RV), Anders Skoglund (V), Kjersti Toppe (Sp), Knut H. Opheim (H), Kristian Helland (KrF) og Marte Mjøs Persen (RV).

Hilde Onarheim (H) fremsatte følgende tilleggsforslag:

”Formuleringer og faktaopplysninger som Landsforeningen for transkjønnete i brev av 1. oktober 2007 henviser til, fjernes i handlingsplanen før den ferdigstilles.”

Knut H. Opheim (H) fremsatte følgende alternativt forslag til pkt. 3:

”Kultur- og synlighetsarrangementer som for eksempel Gay Event Bergen/ Vinterfestivalen og Bergen Pride er berikende for Bergen by. Bergen kommune må derfor øremerke større tilskudd til slike arrangementer. Et naturlig nivå vil være kr. 300.000. Kommunal grunn stilles vederlagsfritt til disposisjon for avholdelse av disse arrangementer.”

Terje Ohnstad (A) fremsatte følgende tilleggsforslag:

”Bystyret ber byrådet arbeide for at handlingsplanen for inkludering og mangfold – mot diskriminering av lesbiske, homofile og bifile, også blir gjort gjeldende i institusjoner, barnehager og skoler som drives av frivillige organisasjoner eller private selskap som mottar offentlig tilskudd.”

Trygve Birkeland (KrF) tok opp igjen sitt alternative forslag til pkt. 1, tiltak 48, fremsatt i Komite for finans, kultur og næring:

”Homofile og lesbiskes organisasjoner skal på samme måte som andre lag og organisasjoner, kunne dra nytte av den veiledning som kommunen kan gi når det gjelder gjennomføring av ulike arrangementer. Homofile og lesbiskes organisasjoner søker om kommunale tilskudd til drift/ arrangementer på lik linje som andre lag og organisasjoner.”

Tina Åsgård (SV) fremsatte følgende alternativt forslag til pkt. 1, tiltak 2:

”Ledere i Bergen kommune skal oppfordres til aktivt å medvirke til at LHB-arbeidstakere kan være åpne på arbeidsplassen, og bidra til at åpne LHB-arbeidstakere synliggjøres om en naturlig del av mangfoldet i kommunen. Disse arbeidstakerne skal kunne være åpne uten å frykte diskriminering eller trakassering. Det skal gjennomføres kompetanseheving for ledere, tillitsvalgte og verneombud når det gjelder situasjonen for LHB-arbeidstakere.”

Kjersti Toppe (Sp) fremsatte følgende tilleggsforslag:

”Bystyret ber byrådet fremlegge en statusrapport for handlingsplanen innen utgangen av 2009.”

Votering:

66 stemmeberettigede tilstede.

Innstillingens pkt. 1 ble vedtatt enstemmig.

Innstillingens pkt. 1, tiltak 2 og tiltak 13, fikk 7 stemmer (KrF+Pp+FrP(1)) og var dermed falt.

Tina Åsgårds alternative forslag pkt. 1, tiltak 2, ble vedtatt med 60 stemmer (H+A+FrP+SV+RV+V+Sp+UAV).

Trygve Birkelands alternative forslag pkt. 1, tiltak 48, fikk 7 stemmer (KrF+Pp(2)+FrP(1)) og var dermed falt.

Innstillingens pkt. 2 ble vedtatt med 60 stemmer (H+A+FrP+SV+RV+V+Sp+UAV).

Innstillingens pkt. 3 fikk 0 stemmer.

Knut H. Opheims alternative forslag pkt. 3 ble vedtatt med 48 stemmer (H+A+SV+RV+V+Sp+UAV).

Innstillingens pkt. 4, 6 og 9 ble vedtatt enstemmig.

Innstillingens pkt. 5 ble vedtatt med 60 stemmer (H+A+FrP+SV+RV+V+Sp+UAV).

Innstillingens pkt. 7 og 8 ble vedtatt med 48 stemmer (H+A+SV+RV+V+Sp+UAV).

Hilde Onarheims tilleggsforslag ble vedtatt enstemmig.

Tina Åsgårds tilleggsforslag fikk 28 stemmer (A+SV+RV+Sp+UAV) og var dermed falt.

Terje Ohnstads tilleggsforslag fikk 30 stemmer (H(2)+A+SV+RV+Sp+UAV) og var dermed falt.

Kjersti Toppes tilleggsforslag fikk 30 stemmer (A+SV+RV+V+Sp+UAV) og var dermed falt.

Komite for finans, kultur og næring behandlet saken i møtet 260907 sak 135-07 og avga følgende innstilling:

1. Bystyret slutter seg til ”Handlingsplan mot diskriminering av homofile, lesbiske og bifile for 2008 – 2011. For inkludering og mangfold” med følgende endringer:

Tiltak 2

Alternativ til første setning:

Ledere i Bergen kommune skal aktivt medvirke til at ingen arbeidstakere skal diskrimineres eller mobbes på bakgrunn av sin seksuelle legning. Disse arbeidstakere.....

Tiltak 13

Alternativt forslag:

Skolens lærere og helsepersonell tillegges oppgaven å undervise/gi informasjon innenfor de tema som angår homofili. Å la utvalgte organisasjoner enten ta del i undervisning eller utarbeide materiell omkring dette tema, kan ansees å være i konflikt med foreldreretten.

2. Bystyret er spesielt opptatt av at unge lesbiske, homofile og bifile nås med opplysnings- og støttearbeid, og at disse sikres rusfrie møteplasser. Bergen kommune vil derfor i større grad konsentrere økt støtte til dette arbeidet direkte gjennom Skeiv Ungdom.

3. Kultur- og synlighetsarrangementet som for eksempel Gay Event Bergen/ Vinterfestivalen og Bergen Pride er berikende for Bergen by. Bergen kommune må derfor øremerke større tilskudd til disse arrangementene. Et naturlig nivå vil være kr. 300.000 pr år. Kommunal

grunn stilles vederlagsfritt til disposisjon for avholdelse av disse arrangementer.

4. Hatvold mot LHB personer er totalt uakseptabelt, og skal møtes med nulltoleranse. Bergen kommune etablerer egen kontakt med politiet for spesielt fokus på dette.
5. Bergen skal være en åpen og inkluderende by. Bergen kommune igangsetter snarest holdningskampanje for å bekjempe diskriminering av lesbiske, homofile og bifile, etter modell fra bl.a. Australia og England.
6. Bystyret ber byrådet starte registrering av hatvold, som en del av planen.
7. Bystyret ber om at grunnskolene i Bergen tegner abonnement på Blikk og/eller Skråskrift som blir gjort tilgjengelig for elevene via skolebibliotekene.
8. Bystyret ber om at det gjennomføres anti-homofobiprojekter innenfor idretten, etter modell av arbeidet mot rasisme i idretten.
9. Handlingsplanens budsjetttramme for perioden 2008-2011 søkes innarbeidet i Bergen kommunes fremtidige budsjetter og økonomiplan.

Komite for oppvekst hadde saken til orientering i møtet 270907 sak 85-07: Saken ble tatt til orientering.

Komite for helse og sosial hadde saken til orientering i møtet 260907 sak 105-07: Saken ble tatt til orientering.

Byrådet innstiller til bystyret å fatte følgende vedtak:

1. Bystyret slutter seg til ”Handlingsplan mot diskriminering av homofile, lesbiske og bifile for 2008 – 2011. For inkludering og mangfold.”
2. Handlingsplanens budsjetttramme for perioden 2008-2011 søkes innarbeidet i Bergen kommunes fremtidige budsjetter og økonomiplan.